

Varázsdoboz – a Napút festőjének

Műleírás Csontváry Kosztká Tivadar életművét bemutató kiállítótér ötletpályázatához

„Az 1880. évi október 13-i délután 3 órai Isteni kinyilatkoztatás kifejtése”

“Te leszel a világ legnagyobb napút-festője. Nagyobb Raffaelnél.”

Csontváry Kosztká Tivadar jelentős festőművész. Fontos, mondhatni alapvető jelentőségű, hogy életműve a fővárosban - ahol alkotó éveinek nagy részét is töltötte -, állandó kiállításon megtekinthető legyen. Az épületben helyet kell kapnia a bemutatható alkotásain és személyéhez köthető tárgyi és szellemi tartalmakon túl a korszerű múzeumpedagógiának is. A látogatók számára nyújtandó szolgáltatások korszerű, teljes palettája magától értetődő része egy mai, illetve jövőbeli múzeumnak.

Az épület

Csontváry, rendkívüli alkotói képességei mellett látnoki-prófétai allűrökkel is rendelkezett. Több alkalommal is rögzítette, milyen módon szeretné képeit a közönség elé tárni. Ezek a leírások (és különféle rajzok) koherensek, tehát nem esetleges víziókról van szó, hanem mindig szinte ugyanúgy elképzelt épületre és annak környezetére vonatkoznak. Mindez a művészettörténetben egyedülálló (és ilyen szuggesztíven rögzített) útmutatás esély, de inkább kötelesség, hogy tegyünk kísérletet festő óhajának – mai módon történő – megvalósítására.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok jól közvetítik a festő gondolatait, a konkrétumok és az analógiák lehetőséget is biztosítanak az épület megtervezésére, létrehozására.

Csontváry gondolatai az 1918- es évben születtek, tehát alig egy évvel halála előtt. Munkásságának meg nem értése, képeinek sorsa és csodával határos megmenekülése ismeretes, a festő által vízionált „saját” múzeum eddig nem valósulhatott meg, az első átfogó (1963 Székesfehérvár) kiállításra és az életművét feldolgozó monográfiákra is évtizedeket kellett várni. A festő hazai megítélése immár nem kétséges, ugyanakkor nemzetközi disszeminációja még várat magára, ebben nagy potenciál rejlik. Ne feledjük, hogy Csontváryt életében elismerték, erről tanúskodik az 1907-es párizsi kiállítás pozitív visszhangja. Ez a feladat most, majd’ száz évvel később egy teljesen más dinamikájú korban valósítható meg, amikor sokféle múzeum-boom korszakon vagyunk már túl, de az eredetiség még mindig a jó és „tartós” múzeumok szinte kizárólagos ismérve. Különben a geg elmúlik, kiég, érdektelenné válik, ha nincs mögötte igazi, eredeti tartalom. Az eredetiséget a különös festő különös művei és azok léte garantálja, ehhez fogható, eredeti, hiteles koncepciójú múzeumi tér szükséges. Mindebből egyfajta kettősség következik a tartalom és a forma tekintetében egyaránt. Fontos, hogy Csontváry víziója érthető legyen, azaz a többször megrajzolt vázlat valós és

megélhető terét adja a festő sajátos művészetének. Az építészeti megoldásnak teljesíteni kell a mai követelményeket is, nem csupán fizikai paramétereket, hanem a korszerű felfogású látogatói preferenciákat is – természetesen a kellő flexibilitással kezelve.

Csontváry „A hadiárvak, rokkantak alapja javára tervezett kiállítás vázlatának részletei” című leírásában és az erre az időszakra datálható rajzaiban, az épület formáját (elsősorban a főhomlokzatát), befoglaló méreteit, így a tömegét és a kiállítótér alaprajzi rendszerét lényegében rögzítette. A rajzok a főhomlokzatot frontális nézetben ábrázolják. Szinte biztosak vagyunk azonban abban, hogy a térrendszer leírásában analógia mutatkozik a Schickedanz Albert Múcsarnok között is. A Múcsarnok alaprajza és méretei szinte méterre megegyeznek Csontváry leírásával. Az épület előterében további elemek jelennek meg. Úgy gondoltuk, hogy ezeket a szuggesztív és Csontváry által fontosnak tartott objektumokat (bármilyen anakronisztikusak is) megjelenítjük, és tervünk részeként kezeljük.

A hármastagolású, timpanonos és három nyílással tagolt főhomlokzat és a hozzá csatlakozó előtér monumentális hatású díszletként jelenik meg a mögöttes főtömeg előtt. Az előtérre (a Varázsdoboz lehajtott előlapjára) helyezük el azokat a rekvizitumokat, amelyeket Csontváry következetesen mindkét rajzán ábrázol: az ún. „dalárdát”, amely egy jókorára megfogalmazott kerti pavilonra emlékeztet és a Škoda gyár 1910-es 30,5 cm-es mozsárágyúját. Ezek az elemek mintegy a „Monge-féle térben”, 1:1-es makettként jelennek meg. Egy harmadik elem, az „Attila-kő”, a Baalbekből ismert óriási méretű lábazati kövek egyike is feltűnik a rajzok előterében, a tájba „süppedve” ezt is bemutatni javasoljuk.

Ezen „díszletek” mögött helyezkedik el a kétszintes épület. A felső szint „fekete doboza” monolit tömbszerűen a kiállítótereket rejt, a földszint a felette lévő szintet „ellebegtetve”, üveg-testként a mai funkciókat foglalja magában. A két eltérő karakterű szintet egységes felület keríti, díszíti és kapcsolja a főhomlokzathoz, mintegy a Varázsdoboz oldalának díszítéseként. A fényes fehér felület mintázata Csontváry dalmát és kisázsiai képein szerelő épületek homlokzatainak kortárs parafrázisa.

Az emeleten a kiállítóterek gyűrű alakú szerkesztéssel sorakoznak. Képtáraknál ez az elrendezés már a 19. században kikristályosodott, sok sikeres kortárs galéria és múzeum is ezt a sémát követi. Csontváry főműveként a Baalbek képet jelölte meg, mely szerinte mindazt tartalmazza, amit képeivel el szeretett volna mondani. Egyetértve vele, a kép központi elhelyezése mellett döntöttünk, így a gyűrűs szerkesztés centruma a hatalmas kép bemutatásának tere. A festmény rendkívüli voltát a terem álperspektívikus kialakításával tovább erősítettük. A Baalbek terem mellé, kétoldalt 4-4 kisebb terem került a művész leírásában megadott rend szerint elhelyezett képekkel, amelyek az állandó kiállítást alkotják. Ez a kilenc terem a kialakított struktúrában további termekkel bővül és zárul be gyűrű alakú teremorrá.

A klasszikus képtári szerkesztésnek megfelelő elrendezés flexibilitásával, szakaszolhatóságával lehetőséget biztosít az életmű (mint az állandó tárlat) bemutatására és a különféle tematikájú és installálású időszakos kiállítások koncipiálására is. Ez Csontváry művészete esetében különösen fontos, tekintettel a nagyszámú magántulajdonban található (és lappangó) képre, grafikákra és a kortárs reflexiók lehetséges variációira, amely mind a hazai, mind pedig a nemzetközi disszeminációt segíthetik.

A gyűrű központi terét - a Baalbek teremhez megközelítéséhez kapcsolódóan –, egyben a földszint és az emelet nagyszabású vizuális összeköttetését az emeleti megérkezést biztosító, galériaszerűen kialakított emeleti előcsarnok adja. A tér arányait, a fölépcsőt és a határoló térfalakat, valamint a részleteket is az elképzelésünk szerint időtlenséget sugárzó ünnepélyességgel szerkesztettük.

A földszint egészen más világ. Itt a látogatók megérkezését és kiszolgálását biztosító tiszta funkcionalizmus uralkodik, azzal a megszorítással, hogy az épület főtengelyében a térsor a kétszintes lépcsőházi térnél világosan kibomlik, érthetővé válik. A kétoldalt elhelyezkedő szolgáltatások részei a grill-presszó, az ajándéktárgy-könyv üzlet és a multimédiás előadóterem, kifelé teljes megnyitását üveghomlokzatok oldják a monolitikus karaktert, a környezetet érthetővé, láthatóvá teszik. Mindezek a korszerű látogatói kiszolgálásnak és a létesítmény gazdálkodásának, fenntarthatóságának fontos területei. Csontváry művészetében és a korszakban való mélyebb ismerkedést szakkönyvtár is segíti. A földszinti terület többi részét a létesítmény szakszerű működtetéséhez szükséges helyiségek töltik ki.

A helyszín

Nem megszokott, hogy az épület helyszínének, környezetének ismertetése az épület és a koncepció leírása utánra került. A pályázati kiírás szerint ez egyfajta helykijelölő pályázat is, mely a kiállítótér=múzeum számára optimális helyszínt is keres.

Koncepciónk, a Csontváry látomását megvalósító Varázsdoboz kifelé zárt, „érzéketlen” a helyszínre, de nem az elsőre sejthető értelemben. A javaslatunk jöllehet konkrét helymegjelölést ad, lényegében bárhol elhelyezhető az épület, ahol megfelelő méretű terület és a szabályozási paraméterek által biztosított beépíthetőség rendelkezésre áll. Úgy véljük, hogy ezt Csontváry korszerű, szimbólumokkal teli, tervjavaslatunkban így feldolgozott látomása támasztja alá.

Ha Csontváry elképzelését hűen követjük, az első helyszínjavaslata a régi Nemzeti Színház lebontása (1908) miatt megürült, az Astoriával szemben lévő, Rákóczi úti telek volt. A telek ma beépített, az épület ide nem helyezhető. A következő analóg helyszín a Városligeti volt Iparcsarnok, később PeCsa, jelenleg az új Nemzeti Galéria kijelölt helyszíne. Ez a helyszín azért fontos, mert az Iparcsarnokban

Csontváry életében kétszer is volt nagy kiállítása (1905, 1908). Pályázatunkban ezt a helyszínt javasoljuk elsődlegesen, a koncepciónk értelmében ez lehet az egyetlen autentikus helyszín. Ha ez nem lehetséges, akkor „Varázsdobozunk” a fentieknek megfelelően bárhol elhelyezhető. Azt sem zárjuk ki (sőt erre az épület szerkesztése lehetőséget is ad), hogy az épület ideiglenes kiállításként, a koncepció megtartása mellett, változó helyszíneken kerüljön felállításra. A környezettel való kapcsolattartást a fentiekben említett transzparens, flexibilisen megnyitható, plasztikusan alakítható tartalmú (és esetleg formájú) földszinti terület biztosítja.

Anyagok szerkezetek

Az oromzat és a „lehajtott „előtér anyaga matt, fehér, anyagában színezett beton. Az anyagválasztás és a szín ezeknek az elemeknek a makettszerűségét is erősíteni kívánja. A dalárda a szerző leírásának megfelelően színes.

Az épület alapvető szerkezetei általánosan használt, korszerű szerkezetek. A tartószerkezet monolit vasbeton szerkezet, négyzetes- és körpillérekkel, merevítő falakkal, üreges, könnyített födémmel. A válaszfalazás és az installációs falburkolatok gipszkarton szerkezetek, mindenütt ügyelve a műtárgyvédelem szigorú, a beépített szerkezetekkel kapcsolatos emissziós követelményeire. A zárófödém extenzív zöldtetőként kialakított lapostető, amelyet az állandó kiállításoknál és az előcsarnoknál alkalmazott szabályozható (fényterelővel és fényzárással is ellátott) felülvilágítók törik át.

Az oldalsó és hátsó homlokzatok két rétegűek: a külső réteget raszterfestéssel félig átlátszóvá módosított hézagosan felszerelt óriási ragasztott üvegtáblákból álló burkolat alkotja, egyben takarja a mögötte lévő felületet. A földszintet nagy üvegtáblákból álló, belülről szabad kilátást biztosító üvegfal határolja, míg az emeleti zárt doboz sötét színű (majdnem fekete) hőszigetelő burkolatot kap.

A külső nyílászárók keretezései aranyszínűre színezettek, az eleganciát és a különiséget így is erősítve.

A belsőben az emelet és a földszint eltérő tartalmát az anyaghasználat is hangsúlyozza. A földszinti mennyezet sötét, mintha egy sötét doboz lenne felettünk, ezt vetíti előre az emelet sötét külső burkolata is. A közönségterek falfelületein világosított, szürkésre lazúrozott tölgyfa borítás készül. A lépcsőtér kapcsolja össze a felső és az alsó világot. A felülvilágítóval áttört, természetes fényben fürdő tér falai és mennyezete fehérek, a falakon a jó minőségű festővászon textúrája megjelenik. A lépcső világosszürke kőburkolatú, a korlátok üvegből és aranyszínűre színezett lakatosszerkezetekből készülnek.

Az emeleti kiállítótermek esetében a fal- és álmennyezeti felületek a nagyon színes képeket érvényesíteni hagyó középszürke festésűek, kis meleg tónussal. A padló kicsit eltérő színű, de szintén szürke szőnyegpadló. A helyiség sorok tagolását nagy üres nyílások,

keretezett nyílások és tölgyfa ajtók biztosítják. A terek méltóságát egyszerű tölgy lábazat és nyíláskeretezés emeli.

A világítás az állandó kiállítás tereiben szabályozható, természetes és mesterséges világítás a felülvilágító szerkezeteibe építve. Az ideiglenes kiállítótereknél csak flexibilisen alakítható mesterséges világítás javasolt. Kivételt képez a középső, a bejárat nyílásaihoz csatlakozó terem, mely amellel hogy kilátást biztosít az épület előtti térre, közvetlen természetes világítást is kap innen. A nyílás az ideiglenes kiállítás szempontjainak megfelelően szükség szerint lezárható.

Épületkomfort

Az épület a műtárgyak védelme és a közösségi terek komfort követelményei miatt klimatizált. A légkezelők az épület belsejében központi helyre kerültek. A szükséges hőenergia távhő ellátással vagy a sokszor szóba kerülő Széchenyi Fürdő hulladékhőjéből biztosítható, de érdemes megfontolni a talajszondás rendszer tervezését is, amely a fűtési energián kívül nyáron ugyanazon apparátussal a hűtési energia előállítására is képes. Kazánházat így nem terveztünk. Alapvető követelmény a betáplált energia minél nagyobb arányú visszanyerése, illetve gazdaságos felhasználása. Bár lehetne analógiát találni Csontházy Napút víziója és a napenergián alapuló gépészeti eszközök között, erről lemondtunk, az épület művészi megfogalmazását, a művész szellemi bemutatását ezek nélkül egyértelműbbnek gondoltuk.